

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КОЗАК Тетяна Богданівна

УДК 377.2+377.35+ 377.6 (430)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАКЛАДАХ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО СТУПЕНЯ НІМЕЧЧИНИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Тернопіль - 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПОЛЩУК Віра Аркадіївна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
НИЧКАЛО Нелля Григорівна,
Національна академія педагогічних наук України, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих;

кандидат педагогічних наук, доцент
ТУРЧИН Андрій Іванович
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 30 травня 2011 р. о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 29 квітня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глобалізація соціально-економічних процесів, сучасні тенденції розвитку освіти, практична потреба її модернізації, інтеграція до європейського освітнього простору свідчать про необхідність перегляду підходів до здійснення професійної підготовки учнівської молоді в Україні. В умовах сьогодення освітня галузь не встигає за стрімким розвитком науки та техніки, як наслідок, спостерігається низхідна тенденція продуктивності праці, обсягів виробництва й якості продукції та послуг. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема підвищення ефективності професійної підготовки учнів з урахуванням вимог світових стандартів і ринку праці.

Проблема професійної підготовки учнівської молоді стала предметом наукових досліджень у світі та Україні. У працях вітчизняних науковців висвітлено теоретико-методичні основи професійної освіти (В. Биков, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, М. Пальчук, Г. Терещук та ін.); історико-педагогічні проблеми її розвитку (С. Бутівщенко, Н. Падун, М. Пузанов та ін.); інноваційні технології навчання у професійній освіті (О. Куклін, С. Сисоєва, О. Щербак та ін.). Різним аспектам професійної підготовки старшокласників присвятили свої праці зарубіжні вчені, зокрема: Е. Хауер (Австрія), Х. Дент, Т. Хайленд (Велика Британія), Р. Арнольд, Х. Беннер, Г. Феллер, Х. Хорч (Німеччина), М. Кларін, М. Колеснік, Д. Торопов, Г. Федотова (Російська Федерація), Л. Аллель (Франція) та інші.

Вивчення праць провідних учених, нормативно-правових актів, методичних матеріалів, досвіду професійної підготовки учнівської молоді в Україні засвідчили наявність основних суперечностей між:

- необхідністю і доцільністю здійснення цілеспрямованої професійної підготовки старшокласників і недостатньою актуалізацією цієї проблеми в освітньому просторі України;

- наявністю накопиченого зарубіжною системою професійної освіти досвіду щодо професійної підготовки старшокласників і недостатнім його вивченням та адаптацією у вітчизняній практиці професійної освіти.

Наявність цих суперечностей зумовлює необхідність звернення до прогресивного світового досвіду, зокрема Німеччини, яка, займаючи лідерські позиції з розробки і впровадження міжнародних стандартів професійної освіти, зберігає зважений підхід до поєднання національних традицій із сучасними тенденціями розвитку світових систем професійної освіти. Це дає їй змогу успішно забезпечувати підготовку висококваліфікованих фахівців як для власних потреб, так і для європейського ринку праці. Разом з тим, результати аналізу засвідчують, що професійна підготовка старшокласників у Німеччині не була предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Ураховуючи актуальність дослідження та відсутність наукових розвідок, у яких проблема професійної підготовки старшокласників у закладах

середньої освіти другого ступеня Німеччини розглядалася б цілісно та системно з метою виявлення прогресивних ідей, що заслуговують на впровадження в освітньому просторі України, було визначено тему дисертаційного дослідження **“Професійна підготовка старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у зв'язку з розробкою теми “Теоретико-методологічні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідей Болонської угоди” (РК № 0108U000536). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 13 березня 2007 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 5 від 22 травня 2007 р.).

Мета дослідження – вивчити й узагальнити досвід професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та визначити можливості реалізації його прогресивних ідей в освітньому просторі України.

Мета дослідження зумовила постановку таких **завдань**:

1. Вивчити основні філософські та педагогічні концепції початкової професійної освіти Німеччини і виокремити основні періоди її становлення та розвитку.
2. Охарактеризувати діяльність різних типів закладів середньої освіти другого ступеня Німеччини.
3. Розкрити особливості професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини.
4. Виявити прогресивні ідеї досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та визначити можливості їх реалізації в освітньому просторі України.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка старшокласників.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини.

Досягненню мети дослідження і розв'язанню поставлених завдань сприяло використання таких **методів наукового дослідження**:

- порівняльно-історичного аналізу, який дав змогу прослідкувати процес становлення початкової професійної освіти у Німеччині, виявити актуальні тенденції її розвитку та визначити особливості професійної підготовки старшокласників в освітніх просторах Німеччини і України;
- інтерпретаторсько-аналітичного, за допомогою якого було здійснено вивчення українських і зарубіжних наукових джерел, офіційних документів щодо професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини;

– системного аналізу, застосування якого дало можливість виокремити основні компоненти професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та охарактеризувати особливості їх функціонування;

– узагальнення, яке дало змогу сформулювати та конкретизувати висновки, обґрунтувати практичні рекомендації щодо можливостей упровадження прогресивних ідей досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини в освітньому просторі України.

Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасні українські та зарубіжні концепції професійної освіти; дослідження вітчизняних і зарубіжних учених з порівняльної педагогіки (О. Анвайлер, Б. Вульфсон, Р. Гатін, М. Кларін, Л. Пуховська та ін.), з питань професійної підготовки учнівської молоді в Україні (Р. Гуревич, В. Кремень, О. Куклін, Н. Ничкало та ін.) та Німеччині (Н. Абашкіна, Р. Арнольд, Х. Бланкерц, В. Грайнерт, М. Колеснік, В. Лемперт, Л. Мельникова, Д. Торопов, Г. Федотова, Х. Фюр, Е. Шпрангер, К. Штратман та ін.); наукові праці зарубіжних науковців з історії (Х. Абель, О. Анвайлер, К. Бухер, Г. Горінг, А. Піскунов та ін.), реформування та модернізації професійної освіти у Німеччині (К. Гайслер, Р. Канніг, Г. Кутча та ін.), а також нормативно-правові документи з проблематики дослідження.

Джерельна база дослідження: офіційні документи і матеріали про розвиток професійної підготовки старшокласників Німеччини, зокрема: законодавчо-нормативні документи, статистичні дані, програми професійної підготовки, матеріали навчально-методичного забезпечення закладів середньої освіти другого ступеня Німеччини; наукові дослідження вітчизняних і німецьких учених з проблеми професійної підготовки старшокласників; довідково-енциклопедична література; періодичні зарубіжні видання з проблеми професійної освіти “Pädagogik” (“Педагогіка”), “Die Berufsbildende Schule” (“Професійна освітня школа”), “Die Berufsbildung – Für Praxis und Theorie in Betriebe und Schule” (“Професійна освіта – практика і теорія на підприємствах та в школі”) та інші.

Науковий пошук здійснювався у 2005–2010 рр.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– *охарактеризовано* суть професійної підготовки старшокласників і діяльність закладів середньої освіти другого ступеня Німеччини повного (професійні спеціалізовані училища, спеціальні училища підвищеного типу, професійні училища підвищеного типу, професійні додаткові училища, гімназії вищого ступеня, професійні гімназії, школи однорічної допрофесійної та однорічної базової професійної підготовки) та неповного (професійні школи, що входять до складу дуальної системи освіти)

тижневого навантаження;

– *розкрито* особливості професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини, що зумовлені: нормативно-правовим забезпеченням; управлінням професійною підготовкою старшокласників; багатоваріантним і різнорівневим підходом до фінансування закладів середньої освіти другого ступеня; специфікою організації та змісту навчального процесу (партнерською співпрацею навчальних закладів з підприємствами, що стосується організації навчального процесу і відповідальності за його результативність; індивідуальним підходом до організації виробничого навчання; міждисциплінарним характером змісту освіти; диференціацією навчального процесу);

– *виокремлено й охарактеризовано* основні періоди становлення початкової професійної освіти у Німеччині (1869 – 1932 рр. – початково-формульальний; 1933 – 1944 рр. – техніко-регламентаційний; 1945–1960 рр. – структурно-реорганізаційний; 1961 – 1989 рр. – відновлювально-законодавчий; 1990 р. – по теперішній час – об’єднувально-модернізаційний);

– *виявлено* прогресивні ідеї досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини (ефективна система професійної орієнтації, мотивації та професійного відбору абітурієнтів; професійна підготовка старшокласників за дуальною системою освіти; структура управління та механізм багатоваріантного і різнорівневого підходу до фінансування початкової професійної освіти; соціальний захист і підтримка учнівської молоді; оптимальне поєднання теоретичного та практичного компонентів професійної підготовки старшокласників; застосування у процесі професійної підготовки інноваційних технологій навчання); *визначено* можливості їх реалізації в освітньому просторі України.

Подальшого розвитку набули положення щодо основних тенденцій розвитку початкової професійної освіти у Німеччині та Україні; *розширено* відомості про зарубіжний досвід професійної підготовки старшокласників; *введено у науковий обіг* матеріали, що забезпечують професійну підготовку старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини (навчальні плани, програми).

Практичне значення дослідження полягає в обґрунтуванні рекомендацій щодо можливостей реалізації прогресивних ідей німецького досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня в освітньому просторі України; розробці та впровадженні у практику роботи вищих і професійно-технічних навчальних закладів, навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти України спецкурсу “Професійна підготовка старшокласників у Німеччині”.

Результати дослідження **впроваджено** у практику діяльності Навчально-

методичного центру професійно-технічної освіти у Тернопільській області (довідка № 30 від 05.02.2010 р.), Управління професійно-технічної освіти, координації діяльності вищих навчальних закладів та науки Львівської обласної державної адміністрації (довідка №3/1-357 від 06.05.2010 р.), у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 429-40/18 від 27.04.2010 р.), Подільського державного аграрно-технічного університету (довідка № 71-09-214 від 27.04.2010 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження знайшли відображення у виступах автора на: II Міжнародному конгресі – “Українська освіта у світовому часопросторі” (Київ, 2007 р.); на V Міжнародному українсько-польському форумі – “Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість та технології” (Київ, 2007 р.); наукових і науково-практичних конференціях: *міжнародних* – “Формування цінностей сучасної особистості” (Дрогобич, 2007 р.); “Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи” (Хмельницький, 2007 р.); “Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі” (Кривий Ріг, 2008 р.); “Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій” (Суми, 2008 р.); *всукраїнських* – “Підготовка соціальних педагогів та соціальних працівників в Україні в контексті Болонського процесу” (Чернівці, 2008 р.); “Психолого-педагогічні аспекти розвитку педагогічної майстерності викладачів в умовах євроінтеграції” (Глухів, 2007 р.); “Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві: теорія, методологія, досвід у підготовці педагогічних та інженерних кадрів” (Луцьк, 2009 р.); *міжсвузівській* – “Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку” (Хмельницький, 2007 р.). Про результати та висновки роботи доповідалося на звітних наукових конференціях Інституту педагогіки і психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2006–2010 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 18 наукових працях (усі одноосібні). Серед них: 1 – методичні вказівки, 14 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях, 3 публікації – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 43 додатків і списку використаних джерел (284 найменування, з них 181 – зарубіжне видання). Загальний обсяг роботи становить 272 сторінки. Основний зміст викладено на 179 сторінках. Дисертація містить – 13 таблиць, 13 графіків, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми й актуальність дослідження,

сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методологічні та теоретичні засади, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження, представлено джерельну базу, відображено апробацію одержаних результатів, наведено відомості про структуру та обсяг дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **“Професійна підготовка старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини як педагогічна проблема”** – проаналізовано науково-педагогічну літературу з проблеми дослідження, виявлено й узагальнено основні філософські та педагогічні концепції початкової професійної освіти у Німеччині; виокремлено й охарактеризовано основні періоди її становлення; розкрито суть нормативно-правового забезпечення, управління і фінансування професійної підготовки старшокласників; охарактеризовано діяльність закладів середньої освіти другого ступеня.

У розділі висвітлено основні концепції освіти, які відіграли важливу роль у становленні та розвитку професійної освіти Німеччини в цілому та початкової професійної освіти зокрема: *філософські* (поєднання навчання і праці, людиноформувальний характер праці та її соціальноперетворювальна роль (Й.-Г. Фіхте); трактування людської дії як основної форми життєдіяльності людини (Т. Літт); тлумачення праці як основоположного компонента становлення людини, необхідності поєднання освіти з працею, освіти з професійною підготовкою (К. Маркс); ролі спілкування у навчально-виховному процесі, що забезпечує взаємозв'язок і взаємодію суб'єктів через обмін інформацією, досвідом, вміннями тощо (М. Бубер, К. Ясперс)) та *педагогічні* (трихфазової моделі навчання (Е. Шпрангер); доцільності здійснення професійної підготовки у школах та майстернях (К. Бухер); єдності трудової школи і громадянського виховання (Г. Кершенштейнер); ролі і місця праці у пізнавальній діяльності учня (Ф. Гансберґ)).

На основі історико-педагогічного аналізу процесу становлення та розвитку початкової професійної освіти у Німеччині на різних історичних етапах виокремлено такі основні періоди: *перший* (початково-формувальний) – 1869 – 1932 рр. – прийняття “Положення про ремісництво”, виникнення експериментальних шкіл під керівництвом Г. Кершенштейнера (м. Мюнхен), упровадження терміну “професійна школа” і перших програм теоретичного навчання для професійних шкіл; *другий* (техніко-регламентаційний) – 1933 – 1944 рр. – становлення типово індустріальної професійної підготовки, яка відзначалася технічною модернізацією та чіткою структурою, упровадженням обов'язкового навчання у професійних школах для учнів, котрі не відвідували інших навчальних закладів, і регламентованої тривалості навчання у професійних школах; *третій* (структурно-реорганізаційний) – 1945 – 1960 рр. – докорінна зміна і реорганізація початкової професійної освіти, удосконалення її законодавчо-нормативного забезпечення, зміна освітньої політики у НДР і ФРН, відкриття перших

професійних шкіл на базі народних підприємств НДР; *четвертий* (відновлювально-законодавчий) – 1961–1989 рр. – оновлення системи початкової професійної освіти НДР і ФРН та законодавчо-нормативного її забезпечення: прийняття Закону “Про єдину соціалістичну систему освіти” (НДР, 1965 р.), Закону “Про професійну освіту” (ФРН, 1969 р.), офіційне визнання дуальної системи освіти (ФРН, 1969 р.), упровадження “Структурного плану освіти” (ФРН, 1970 р.), удосконалення програм професійної підготовки; *п’ятий* (об’єднувально-модернізаційний) – 1990 р. – по теперішній час – поширення політики початкової професійної освіти ФРН на територію східної Німеччини, реформування та модернізація початкової професійної освіти, зміна й оновлення навчальних планів і програм професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня, удосконалення професійної освіти у професійних школах та на підприємствах.

На основі аналізу нормативно-правової документації охарактеризовано роль і місце середньої освіти другого ступеня у цілісній системі освіти Німеччини, яка представлена такими структурними компонентами: освітою початкового ступеня, середньою освітою першого ступеня, середньою освітою другого ступеня, освітою вищого ступеня та післядипломною освітою (рис. 1).

Виявлено, що у системі освіти Німеччини заклади середньої освіти другого ступеня займають особливе місце, оскільки вони надають старшокласникам можливість не лише оволодіти повною середньою освітою, але й, залежно від типу навчального закладу, певною професійною кваліфікацією або кваліфікацією асистента з обраної професії. Характерною ознакою діяльності цих закладів є поєднання загальноосвітньої, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки старшокласників.

У процесі дослідження з’ясовано, що у Німеччині заклади середньої освіти другого ступеня поділяються на навчальні заклади *повного* (професійні спеціалізовані училища, додаткові професійні училища, спеціальні училища підвищеного типу, професійні училища підвищеного типу, гімназії вищого ступеня і професійні гімназії) та *неповного* (професійні школи, що входять до складу дуальної системи освіти) *тижневого навантаження*.

Відмінність їх функціонування полягає у різних вимогах до базової освіти абітурієнтів, тривалості навчання, рівнях освітньої кваліфікації та технологіях професійної підготовки старшокласників. В училищах повного тижневого навантаження професійно-теоретична і професійно-практична підготовка старшокласників здійснюється, в основному, на базі навчальних закладів, за винятком часу, відведеного на практику. У навчальних закладах неповного тижневого навантаження професійно-теоретичне і професійно-практичне навчання є чітко розмежованим і здійснюється у професійних школах та на підприємствах.

основними завданнями діяльності якого є розробка положення щодо організації професійної підготовки старшокласників, консультування уряду Німеччини з питань професійної підготовки фахівців, моніторинг та опрацювання статистичних матеріалів, що стосуються професійної підготовки старшокласників; *уповноважених органів роботодавців*, до компетенції яких входить створення відповідного матеріально-технічного забезпечення та належних умов оволодіння старшокласниками якісною професійною освітою під час виробничого навчання і *профспілкових комітетів*, основними завданнями діяльності яких є захист інтересів учнів під час виробничого навчання та контроль за дотриманням роботодавцями обов'язків, зазначених у договорі про здобуття освіти; *регіональних органів самоврядування у справах економіки*, які відповідають за професійну орієнтацію, контроль і здійснення професійної підготовки старшокласників, розробку та затвердження положення про початкову професійну освіту на рівні регіону; *професійних шкіл і підприємств*, на базі яких здійснюється професійне навчання старшокласників.

З'ясовано, що успішне функціонування системи професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня в Німеччині забезпечується механізмом багатоканального та різнорівневого фінансування, яке здійснюється *державою, місцевими органами влади*, до компетенції яких належить фінансування закладів середньої освіти другого ступеня з повним тижневим навантаженням і професійних шкіл, що входять до складу дуальної системи освіти та *власниками підприємств*, на базі яких здійснюється професійно-практична підготовка старшокласників і які беруть на себе витрати, пов'язані з процесом виробничого навчання, виплатою заробітної плати майстрам виробничого навчання, соціальним захистом і грошовою винагородою учнів.

Дослідження професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини дало змогу з'ясувати, що ефективність цього процесу досягається завдяки наявності належного нормативно-правового забезпечення, децентралізованого управління початковою професійною освітою, механізму багатоканального та різнорівневого фінансування професійної підготовки старшокласників.

У другому розділі – **“Організаційний і змістовий компоненти професійної підготовки старшокласників у системі середньої освіти другого ступеня Німеччини”** – проаналізовано суть професійної підготовки старшокласників у системі середньої освіти другого ступеня Німеччини (допрофесійної, початкової професійної освіти); охарактеризовано особливості організації, зміст, форми та методи професійної підготовки старшокласників у різних типах закладів середньої освіти другого ступеня.

У процесі дослідження з'ясовано, що усі заклади середньої освіти другого ступеня Німеччини є відносно самостійними і мають свої особливості стосовно тривалості, організації та змісту освітньої діяльності.

Виявлено, що при більшості навчальних закладів середньої освіти другого ступеня функціонують підготовчі курси, які здійснюють

допрофесійну підготовку старшокласників. З'ясовано, що у системі середньої освіти другого ступеня Німеччини важливе значення мають школи однорічної допрофесійної підготовки, у яких випускники головних та спеціальних шкіл, котрі не закінчили 10-й клас, оволодівають належною загальноосвітньою та допрофесійною підготовкою. Успішне закінчення цих шкіл надає можливість старшокласникам одержати атестат головної школи і вступити на навчання до професійних шкіл дуальної системи освіти або професійних спеціалізованих училищ. Випускники закладів середньої освіти першого ступеня, котрі не визначилися з майбутнім вибором професії, мають можливість продовжити навчання у школах однорічної базової професійної підготовки, навчальний процес у яких здійснюється за класно-урочною або дуальною системою освіти.

Встановлено, що найбільш популярними серед закладів середньої освіти другого ступеня у Німеччині є професійні школи, що входять до складу дуальної системи освіти. Так, у 2008/2009 навчальному році з 909 783 випускників закладів середньої освіти першого ступеня більше половини (67,8 %) виявили бажання навчатися у професійних школах.

З'ясовано, що особливість функціонування дуальної системи освіти полягає у співпраці професійних шкіл, де старшокласники здобувають професійно-теоретичну підготовку (1-2 дні на тиждень) з підприємствами, на базі яких здійснюється професійно-практична підготовка учнів (3-4 дні на тиждень), причому останні в організації професійної підготовки і відповідальності за її результативність відіграють домінуючу роль.

Популярність навчальних закладів дуальної системи освіти зумовлена: широким діапазоном напрямів професійної підготовки (“Виробництво та техніка”, “Комерція”, “Домашнє господарство”, “Соціальний догляд”, “Сільське господарство”, “Садівництво”, “Ресторанна справа”, “Кулінарія”, “Гірнична промисловість”, “Харчова промисловість” та ін.), які охоплюють 349 визнаних на державному рівні професій (станом на 2009 р.); престижністю цих професій, оскільки оволодіння ними практично гарантує можливість працевлаштування і належну заробітну плату; постійним оновленням та удосконаленням змісту і технологій професійної підготовки; соціальним захистом та підтримкою учнівської молоді (висока грошова винагорода учнів під час виробничого навчання, відповідальність роботодавців за створення належних умов навчання і праці на виробництві, фінансова допомога і податкові пільги батькам учнів); можливістю оволодівати поряд із професійною загальноосвітньою підготовкою тощо.

З'ясовано, що залежно від обраної професії тривалість професійної підготовки старшокласників у навчальних закладах дуальної системи освіти становить від 2 до 3,5 років. У процесі навчання особлива увага звертається на практичний компонент професійної підготовки учнів, який забезпечується значним обсягом (60%–80%) часу, відведеного на виробниче навчання. Виявлено, що в сучасних умовах перевага надається професійній

підготовці учнів на великих і середніх підприємствах, що зумовлено наявністю в них відповідної матеріально-технічної бази, кадрів і коштів для її ефективної організації. Успішне закінчення навчання у закладах дуальної системи освіти забезпечує старшокласникам можливість здобути кваліфікацію з обраної професії і розпочати трудову діяльність або продовжити навчання в інших закладах середньої освіти другого ступеня з метою підвищення рівня загальноосвітньої підготовки (здобуття повної середньої освіти) й оволодіння у майбутньому вищою освітою.

У процесі професійної підготовки старшокласників у навчальних закладах дуальної системи освіти активно застосовуються професійно-практичні та професійно-розвивальні навчальні технології (трудове наставництво, розробка і реалізація виробничих проєктів, моделювання виробничих ситуацій, ділові, рольові, імітаційно-моделюючі ігри та ін.). Їхнє використання дозволяє оптимізувати процес професійного навчання, прискорити адаптацію старшокласників до умов навчання на підприємстві, що сприяє формуванню у них умінь самостійно моделювати конкретні виробничі ситуації, оволодівати технологіями їх реалізації.

У розділі охарактеризовано особливості професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня повного тижневого навантаження. З'ясовано, що, на відміну від навчальних закладів дуальної системи освіти, діяльність більшості закладів середньої освіти другого ступеня (професійних спеціалізованих училищ, спеціальних училищ підвищеного типу, гімназій вищого ступеня і професійних гімназій) зорієнтована на оволодіння старшокласниками якісною повною середньою освітою, яка забезпечує можливість продовження навчання у спеціальних вищих навчальних закладах та, за умови успішного навчання в училищі і вивчення двох іноземних мов, у будь-якому іншому вищому навчальному закладі країни. У професійних спеціалізованих училищах, спеціальних училищах підвищеного типу та професійних гімназіях старшокласники, за умови продовження навчання на один-два роки (з 2,5 до 4,5 років), мають можливість отримати кваліфікацію асистента за обраною професією.

У навчальних закладах повного тижневого навантаження професійна підготовка здійснюється за такими напрямками: “Техніка”, “Економіка”, “Управління і право”, “Соціально-педагогічний”, “Соціальне забезпечення”, “Дизайн”, “Сільське господарство”, “Домашнє господарство”, “Охорона здоров'я”, “Харчова промисловість”, “Ресторанна справа”, “Кулінарія”, “Природознавство та екологія”, “Природознавство та промисловість”. Тижневе навантаження старшокласників складає від 30 до 40 годин, що, зазвичай, зумовлено особливостями діяльності навчального закладу та обраним напрямом професійної підготовки.

У процесі дослідження виявлено, що у системі середньої освіти другого ступеня особливе місце займають професійні училища підвищеного типу та професійні додаткові училища, діяльність яких спрямована, в основному, на

підвищення рівня загальноосвітньої і професійної підготовки випускників навчальних закладів дуальної системи освіти, котрі планують у майбутньому оволодівати вищою освітою. Професійна підготовка учнів у цих навчальних закладах здійснюється за напрямками: “Економіка”, “Техніка”, “Сільське господарство”, “Соціальне забезпечення”, “Художнє конструювання”, “Соціально-педагогічний”, “Харчування і домашнє господарство”, “Соціальний догляд і домашнє господарство”. Тривалість навчання у професійних училищах підвищеного типу та професійних додаткових училищах становить від одного до двох років.

З’ясовано, що у навчальних закладах повного тижневого навантаження широко використовуються навчально-тренувальні імітаційні фірми, які є спрощеною моделлю реально діючої фірми в конкретній сфері діяльності (торгівля, готельне господарство, туризм, будівництво, банківська справа та ін.). Важливе значення у процесі професійної підготовки старшокласників на навчально-тренувальних імітаційних фірмах надається застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій (робота з електронними та Інтернет-ресурсами, розробка презентацій у PowerPoint).

Узагальнені результати дослідження свідчать, що ефективна професійна підготовка старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини зумовлена належним навчально-методичним, матеріально-технічним та кадровим забезпеченням, оптимальним поєднанням теоретичної і практичної підготовки старшокласників, партнерською співпрацею між закладами середньої освіти другого ступеня і підприємствами, застосуванням інноваційних технологій навчання.

У третьому розділі – **“Можливості реалізації прогресивних ідей досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини в освітньому просторі України”** – здійснено порівняльний аналіз професійної підготовки учнів в Україні та Німеччині, виявлено прогресивні ідеї досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та окреслено можливості їх реалізації в освітньому просторі України.

Порівняльний аналіз професійної підготовки учнів у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та професійно-технічних навчальних закладах України свідчить, що в обох країнах професійна підготовка старшокласників здійснюється на основі базової середньої освіти; зміст професійної підготовки учнів передбачає загальноосвітню, професійно-теоретичну та професійно-практичну підготовку; подібними є форми та методи навчання. Відмінні підходи полягають у: відсутності в Україні досвіду організації професійної підготовки старшокласників за дуальною системою освіти; способах управління та механізмах фінансування професійної освіти; підходах до організації співпраці між професійно-технічними навчальними закладами і підприємствами; залученні підприємств до фінансування, професійного навчання і соціального захисту

учнівської молоді; співвідношенні професійно-теоретичної і професійно-практичної складових; рівні упровадження інноваційних технологій навчання.

Перелічені відмінності, які з певною долею умовності можна віднести до проблемних моментів професійної освіти України, спонукають до необхідності осмислення концептуальних підходів щодо вдосконалення професійної підготовки учнів у вітчизняних професійно-технічних навчальних закладах шляхом запозичення прогресивних ідей зарубіжного досвіду.

До прогресивних ідей досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини, які заслуговують на осмислення у контексті їх упровадження в освітній простір України, належать: розробка нормативно-правової бази, яка забезпечує сприятливі умови для ефективної організації професійної підготовки старшокласників; упровадження механізму багатоканального та різнорівневого підходу до управління і фінансування професійної підготовки учнів; розробка механізмів мотивації старшокласників до навчання у закладах професійного навчання та їх соціального захисту; удосконалення матеріально-технічного і навчально-методичного забезпечення професійної підготовки старшокласників; оптимальне поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки учнів з урахуванням вимог європейських стандартів; встановлення партнерської співпраці між професійними навчальними закладами та підприємствами, посилення відповідальності останніх за якість і результативність професійного навчання; упровадження інноваційних технологій навчання у процес професійної підготовки старшокласників.

Узагальнення результатів дисертаційного дослідження забезпечило можливість сформулювати такі **висновки**:

1. У становленні та розвитку початкової професійної освіти у Німеччині важливу роль відіграли концепції професійної освіти німецьких філософів (М. Бубер, К. Маркс, Й. - Г. Фіхте, К. Ясперс та ін.) та педагогів (К. Бухер, Ф. Гансберг, Г. Кершенштейнер, Е. Шпрангер та ін.).

На основі ретроспективного аналізу особливостей процесу становлення і розвитку початкової професійної освіти у Німеччині виокремлено й охарактеризовано такі основні періоди: *початково-формульальний* – 1869 – 1932 рр.; *техніко-регламентаційний* – 1933 – 1944 рр.; *структурно-реорганізаційний* – 1945 – 1960 рр.; *відновлювально-законодавчий* – 1961 – 1989 рр.; *об'єднувально-модернізаційний* – 1990 р. – по теперішній час.

2. Система сучасної середньої освіти другого ступеня Німеччини представлена навчальними закладами *повного* (професійні спеціалізовані училища, додаткові професійні училища, спеціальні училища підвищеного типу, професійні училища підвищеного типу, гімназії вищого ступеня, професійні гімназії, школи однорічної допрофесійної та однорічної базової

професійної підготовки) та *неповного* (професійні школи, що входять до складу дуальної системи освіти) *тижневого навантаження*.

Ефективність функціонування закладів середньої освіти другого ступеня Німеччини досягається завдяки: а) належному нормативно-правовому забезпеченню; б) різнорівневій структурі управління, яка включає рівні: федерального уряду, Федерального інституту професійної освіти, уповноважених органів роботодавців і профспілок, регіональних органів самоврядування у справах економіки (промислових, торговельних, ремісничих, сільськогосподарських палат), професійних шкіл або училищ та підприємств, на базі яких здійснюється професійна підготовка старшокласників; в) постійному моніторингу потреб ринку праці і динамічному реагуванню на його зміни; г) механізму багатоваріантного та різнорівневого підходу до фінансування закладів середньої освіти другого ступеня, який передбачає фінансування на рівні уряду, місцевих органів влади та підприємств, на базі яких здійснюється професійне навчання учнів; ґ) належному рівню навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення професійної підготовки старшокласників; д) партнерській співпраці між професійними школами або училищами і підприємствами; е) оптимальному поєднанню теоретичної і практичної підготовки учнівської молоді.

3. Результати проведеного дослідження свідчать, що у Німеччині сформувалася система професійної підготовки старшокласників, яка включає в себе такі структурні компоненти: допрофесійну підготовку, що здійснюється у школах однорічної допрофесійної і базової професійної підготовки та в професійних спеціалізованих училищах; допрофесійну підготовку одночасно з оволодінням повною середньою освітою та одержанням атестату, який дозволяє вступати у спеціальні або, за умови володіння двома іноземними мовами, в усі без винятку ВНЗ країни (у професійних спеціалізованих училищах, спеціальних училищах підвищеного типу, гімназіях вищого ступеня, професійних гімназіях); повну середню освіту, на основі закінченої професійної освіти або стажу роботи не менше п'яти років (професійні училища підвищеного типу); різнорівневе професійне навчання – професійне навчання, яке дозволяє оволодівати: а) кваліфікацією асистента з обраної професії, за умови продовження тривалості навчання на 1-2 роки (з 2,5 до 4,5 років) і повною середньою освітою (у професійних спеціалізованих училищах, спеціальних училищах підвищеного типу, професійних гімназіях); б) кваліфікацією з обраної професії (у професійних школах і на підприємствах дуальної системи освіти).

З'ясовано, що важливою особливістю системи професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня є прагнення оптимального поєднання теоретичної і практичної професійної підготовки. Залежно від типу навчального закладу професійна підготовка

старшокласників здійснюється у формі виробничого навчання на підприємствах регулярно протягом 3-4 днів на тиждень (у навчальних закладах неповного тижневого навантаження) або під час проходження практики у навчальних майстернях підприємств (у навчальних закладах повного тижневого навантаження).

4. У процесі професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини надається перевага професійно-практичним та професійно-розвивальним навчальним технологіям (трудове наставництво, розробка і реалізація виробничих проектів, ділові, рольові, імітаційно-моделюючі ігри тощо). Чільне місце також займає професійна підготовка старшокласників на навчально-тренувальних імітаційних фірмах, які є спрощеною моделлю реально діючої фірми в конкретній сфері діяльності.

5. Результати порівняльного аналізу професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та професійно-технічних навчальних закладах України свідчать про наявність як *спільних підходів* до організації навчального процесу (професійна підготовка старшокласників здійснюється на основі базової середньої освіти; зміст професійної підготовки учнів передбачає загальноосвітню, професійно-теоретичну та професійно-практичну підготовку старшокласників; подібними є форми та методи навчання), так і значних *відмінностей* (відсутність в Україні досвіду організації професійної підготовки старшокласників за дуальною системою освіти; способи управління та механізми фінансування професійної освіти; соціальний захист учнівської молоді; відсутність партнерської співпраці між вітчизняними професійно-технічними навчальними закладами і підприємствами; участь роботодавців у вкладанні коштів у професійне навчання учнів; рівень кваліфікації майстрів виробничого навчання; принципи побудови навчального процесу; співвідношення професійно-теоретичної і професійно-практичної складових; рівень упровадження у процес професійної підготовки учнів інноваційних технологій навчання).

6. До прогресивних ідей досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини, які заслуговують на осмислення у контексті їх упровадження в освітній простір України, належать: розробка нормативно-правової бази, яка б забезпечувала сприятливі умови для ефективної організації професійної підготовки старшокласників; створення децентралізованої структури управління професійною освітою; упровадження механізму багатоканального та різнорівневого підходу до фінансування професійної підготовки учнів; удосконалення матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення професійної підготовки старшокласників; оптимальне поєднання теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки учнів з урахуванням вимог світових стандартів; встановлення партнерської

співпраці між підприємствами та професійними навчальними закладами; укладання трьохсторонніх навчальних угод між навчальним закладом, учнем і майбутнім роботодавцем, на базі якого здійснюватиметься практична професійна підготовка; упровадження інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки старшокласників.

Виконане дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. До перспективних напрямів подальших наукових розвідок вважаємо за доцільне віднести дослідження: механізмів соціального захисту старшокласників у процесі їх професійної підготовки; інноваційних підходів до організації їх індивідуальної, самостійної та науково-дослідної роботи; особливостей професійної підготовки старшокласників з особливими потребами та функціональними обмеженнями.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

Навчально-методичні матеріали

1. Козак Т. Б. Методичні вказівки до навчального спецкурсу “Професійна підготовка старшокласників у Німеччині” : для студентів вищих педагогічних навчальних закладів та слухачів курсів підвищення кваліфікації післядипломної освіти / Т. Б. Козак. – Тернопіль, 2010. – 33 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Козак Т. Б. Професійне самовизначення школярів як психолого-педагогічна проблема / Т. Б. Козак // Вісник Прикарпатського національного університету. Серія : Педагогіка. – Івано-Франківськ : Плай, 2006. – № 12. – С. 87–94.

3. Козак Т. Б. Професійна орієнтація школярів як педагогічна проблема / Т. Б. Козак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, 2006. – № 10. – С. 43–46.

4. Козак Т. Б. Особливості організації та функціонування дуальної системи професійної освіти Німеччини / Т. Б. Козак // Педагог професійної школи : Збірник наукових праць. – К. : Наук. світ, 2007. – № 7. – С. 258–264.

5. Козак Т. Б. Модель системи освіти Німеччини як вагомий чинник здійснення професійної підготовки / Т. Б. Козак // Збірник наукових праць Львівського національного університету ім. Івана Франка. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 229–233.

6. Козак Т. Б. Професійна підготовка учнів у підвищеному спеціальному училищі Німеччини як вагомий чинник становлення особистості / Т. Б. Козак // Науково-педагогічний журнал Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Молодь і ринок. – Дрогобич : Коло, 2007. – № 9. – С. 109–113.

7. Козак Т. Б. Організація та технології профільного навчання у гімназіях другого ступеня Німеччини / Т. Б. Козак. – Хмельницький : Авіст, 2007. – С. 283–289.

8. Козак Т. Б. Технології здійснення професійної підготовки на

виробництві у Німеччині / Т. Б. Козак. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – С. 49–52.

9. Козак Т. Б. Технології здійснення професійної підготовки у професійних школах Німеччини / Т. Б. Козак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, 2007. – № 11. – С. 58–59.

10. Козак Т. Б. Стандарти професійної підготовки молоді у Німеччині / Т. Б. Козак / Збірник наукових праць. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НметАУ. – № 5, 2008. – С. 186–197.

11. Козак Т. Б. Становлення професійної освіти Німеччини / Т. Б. Козак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, 2008. – № 13. – С. 117–118.

12. Козак Т. Б. Соціальна підтримка учнів у процесі професійної освіти у Німеччині / Т. Б. Козак // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. Серія : Педагогіка та психологія – Чернівці : Рута, 2008. – № 363. – С. 83–87.

13. Козак Т. Б. Компетентність педагогічного персоналу професійних закладів освіти другого ступеня Німеччини / Т. Б. Козак // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія : “Педагогічні науки”, 2008. – № 12. – С. 171–173.

14. Козак Т. Б. Особливості організації професійної підготовки старшокласників у професійних спеціалізованих училищах Німеччини / Т. Б. Козак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. ім. Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2009. – № 3. – С. 308–312.

15. Козак Т. Б. Особливості професійної підготовки старшокласників у підвищених професійних училищах Німеччини / Т. Б. Козак // Проблеми сучасної педагогічної освіти : Збірник наукових праць. Серія : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2010. – Вип. 24. – Ч. 2. – С. 65–69.

Інші публікації

16. Козак Т. Б. Професійна підготовка фахівців за дуальною системою у Німеччині / Т. Б. Козак // Українська освіта у світовому часопросторі : Матеріали Другого Міжнародного конгресу (Київ, 25-27 жовтня 2007 р.). – К. : Українське агентство інформації та друку “Рада”, 2007. – Кн. 1. – С. 256–258.

17. Kosak T. V. Vorteile und Nachteile des dualen Berufsbildungssystems (Переваги та недоліки дуальної системи освіти) / Т. В. Kosak // Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 30-31 жовтня 2007 р.). – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – Ч. 1. – С. 27–29.

18. Козак Т. Б. Фінансування дуальної системи професійної освіти у Німеччині. / Т. Б. Козак // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій : Матеріали наукової конференції (Суми, 20-21 лютого

АНОТАЦІЇ

Козак Т. Б. Професійна підготовка старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертації узагальнено основні філософські та педагогічні концепції початкової професійної освіти Німеччини. Виокремлено й охарактеризовано основні періоди становлення початкової професійної освіти, розкрито особливості її розвитку на сучасному етапі. Подано загальну характеристику структури управління професійною підготовкою старшокласників. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення й основні джерела фінансування закладів середньої освіти другого ступеня Німеччини. Охарактеризовано особливості організації, зміст, форми та методи професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини.

Здійснено порівняльний аналіз професійної підготовки старшокласників в Україні та Німеччині, виявлено прогресивні ідеї досвіду професійної підготовки старшокласників у закладах середньої освіти другого ступеня Німеччини та визначено можливості їх реалізації в освітньому просторі України.

Ключові слова: професійна підготовка старшокласників, заклади середньої освіти другого ступеня Німеччини, дуальна система освіти, організація, зміст, форми та методи професійної підготовки.

Козак Т. Б. Профессиональная подготовка старшекласников в заведениях среднего образования второй ступени Германии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

В диссертации обобщены основные философские и педагогические концепции начального профессионального образования в Германии. Выделены и охарактеризованы основные периоды становления начального профессионального образования, раскрыты особенности его развития на современном этапе. Подано общую характеристику структуры управления профессиональной подготовкой старшекласников. Проанализировано нормативно-правовое обеспечение и основные источники финансирования заведений среднего образования второй ступени Германии. Охарактеризованы особенности организации, содержания, формы и методы

профессиональной подготовки учеников старших классов в заведениях среднего образования второй ступени в Германии.

Осуществлён сравнительный анализ профессиональной подготовки старшеклассников в Германии и Украине. Выявлены прогрессивные идеи опыта профессиональной подготовки старшеклассников в заведениях среднего образования второй ступени в Германии и определены возможности их использования в образовательном пространстве Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка старшеклассников, заведения среднего образования второй ступени Германии, дуальная система образования, организация, содержание, формы и методы профессиональной подготовки.

Kozak T. B. Vocational Training of the Senior Secondary School Students in the Second-Level Educational Establishments of Germany. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in the field of Pedagogical Sciences by specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University. – Ternopil, 2011.

The thesis identifies and summarizes the basic philosophical and pedagogical conceptions of German elementary vocational education. It characterizes the formation and development of the process of primary vocational education. In addition it describes the main periods of its development: 1869-1932 – the initial-forming stage, 1933-1944 – the technical and regulatory stage, 1945-1960 – the structural-reorganizational stage, 1961-1989 – renewable-legislative stage, 1990-present – the uniting-modernizational stage.

The thesis gives the general characteristics of the management structure of German senior students' vocational education. This structure includes five levels: the federal government; the Federal Institute for Professional Education; the relevant authorities of employers and trade unions; regional self-government bodies in economic affairs; and the vocational schools and enterprises. Regulative support and main financing sources of German second-level educational establishments are analyzed. It was found that the range of powers for financing the professional training of senior students are distributed among state, local authorities and business owners.

The thesis describes the practice of German second-level secondary school educational establishments (vocational schools, specialized vocational schools, additional vocational schools, special high type schools, vocational high type schools, professional schools, one year pre-vocational and one year basic training schools) and the main structural components of the system of training pupils in these educational establishments (pre-vocational, multilevel vocational education). All secondary educational institutions of the second level are found to be divided into week full and part-load establishments. The features of the organization and content of training for senior secondary school students in the these establishments

in Germany (the interdisciplinary nature of educational content, individualization and differentiation of the educational process, optimal combination of theoretical and practical components) are delineated.

The thesis establishes a wide range of forms (labor mentoring, combined mentoring, work on the project, learning objectives, etc.) and methods of training (didactic conversation, educational discussions, presentations, brainstorming, methods of simulation, business games, case studies etc.) which are used to professional and personal formation of students during professional training of German senior secondary school students in second-level educational establishments.

A comparative analysis of the content and organization of vocational training in senior secondary school in Germany and their Ukrainian counterparts revealed both commonalities and differences. Among the former are basic secondary education before professional training of Ukrainian and German senior pupils; the trends of training, essence, forms and methods of organizing the training and supervision of their progress. Among the most important of the latter are approaches to managing and financing mechanisms of vocational education; lack of experience in students' training in Ukraine by dual Educational System; lack of effective professional orientation and professional selection of applicants in Ukraine; the presence of downward trends in quantity of national vocational educational institutions and the contingent of students; lack of partnership between vocational schools and enterprises on the basis of which the senior students trainings are conducted; ratio of theoretical and practical components; lack of experience in making agreements between students and businesses where they will practice and where, according to the agreement, they will be employed; lack of implementation of innovative forms and methods of educational process.

In order to implement progressive ideas from the experience of training senior secondary school students in the second-level educational establishments of Germany in vocational education in Ukraine the author justifies the expediency of: monitoring the labor market for specialists of different professions to form a government order; creating an effective system of selecting students in secondary schools; implementing of decentralized managing of senior students' vocational education; further distributing of training firms based on vocational educational institutions reflecting conditions of real-existing enterprises; upgrading of educational-methodological supply and improving the logistics of students' professional training; raising skills of teaching staff by introducing training abroad, master classes of outstanding specialists, exchange experience; establish partnership relations between vocational schools and enterprises.

Key words: professional training of senior secondary school students, German second-level educational establishments, dual educational system, organization, content, forms and methods of professional training.

Підписано до друку 27.04.2011 р.
Формат 60x84/16. Друк REZO.
Папір друк. Умовн. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 22.

Видрук оригінал-макету:
Редакційно-видавничий відділ Тернопільського національного педагогічного
університету
імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027